

2012 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs:

Viola van Lanschot Hubrecht, Jan van Hilten, Ruud Reenalda.

Met dank aan:

Janine van Andel (Openbaar vmbo/mavo, Zeist), Nancy Brocken (MBC Economie en Groen, Tilburg), Han Geluk (Calvijn College, Tholen), Jacqueline Kerkhoffs (SPV), Inge Kirsten (Buitenhout College, Almere).

Informatie

SLO
Afdeling: vmbo-mbo
Postbus 2041, 7500 CA Enschede
Telefoon (053) 4840 663
Internet: www.slo.nl
E-mail: vmbo-mbo@slo.nl

Doorlopend programma voor LOB in bb en kb

Handreiking bij het ontwikkelen van een doorlopend programma voor praktijknabije LOB in bb en kb

Het doorlopend programma voor praktijknabije LOB is ontwikkeld voor de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg en bedoeld voor scholen die hun LOB-programma willen optimaliseren. Het voorliggende programma is een voorbeelduitwerking en geeft op hoofdlijnen, de inhoud van een doorlopend en samenhangend programma weer. Met deze handreiking kunt u uw huidige LOB-programma toetsen op de kenmerken van praktijknabije LOB, of kunt u keuzes maken voor de inhoudelijke inrichting van een programma praktijknabije LOB.

Ontwikkeling van de voorbeeldmatige uitwerking

Via een proces van analyse, ontwerp en evaluatie zijn in 2012 twee LOB-programma's ontwikkeld één voor de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg en één voor de gemengde (gl) en theoretische leerweg (tl). De centrale vraag daarbij was wat de inhoud van een samenhangend en doorlopend programma voor LOB zou kunnen zijn en welke rollen daarin te onderscheiden zijn. Tijdens de eerste fase is op basis van literatuuronderzoek en kennis en ervaring bij SLO aanwezig een eerste concept ontwikkeld. De beide concepten (die slechts op enkele onderdelen van elkaar verschillen) zijn tijdens twee expertmeetings besproken. Er is nagegaan in hoeverre de betrokkenen zich konden vinden in de opzet en in de daarin onderscheiden taken. Op grond van de beide expertmeetings zijn de concepten aangepast.

Functie van het doorlopend programma voor LOB

Het voorliggend programma geeft vanuit een eigentijdse visie op LOB een beeld van de inhoud van een samenhangend en doorlopend LOB-programma en beschrijft daarbij de mogelijke rollen voor de betrokkenen. Dit programma kan verschillende functies hebben:

- Het kan als handreiking dienen om het eigen LOB-programma tegen het licht te houden.
- De uitwerking kan als kapstok dienen bij het ontwikkelen of intensiveren van een eigen programma, lesmateriaal en leermiddelen. Daarbij kunnen de volgende vragen leidend zijn: Wat doen we nu? en Wat zouden we willen doen?
- Het kan ook gebruikt worden om op school het gesprek te voeren over de rollen en taken van de betrokkenen. Dan kunnen de volgende vragen de revue passeren: welke taken passen bij onze visie? Welke taken passen bij onze school? Wat willen we bereiken? Wat past bij de ontwikkeling die we in willen zetten?

Toelichting op het schema

Het programma is schematisch uitgewerkt en start met een visie die aansluit bij de huidige visie op LOB. Daarna zijn de leerjaren en de belangrijke keuzemomenten in de leerroute van de leerling aangegeven. Vervolgens is het accent per leerjaar aangegeven. De geleidelijke opbouw van het programma laat zich lezen als een stapeling. Deze stapeling dient met de nodige flexibiliteit gelezen te worden. Het proces van de leerling staat immers centraal en kan anders verlopen dan het voorgestelde programma. Het schema bestaat uit twee delen. Deel 1 geeft een schets van de leerlijn en beschrijft wat de school en wat de leerling doet. Deel 2 gaat in op de taken van de betrokkenen bij de (door)ontwikkeling van een LOB-programma. Op veel scholen is LOB nog vooral 'een zaak van de decaan' en zijn docenten zich nog te weinig bewust van het belang van LOB. Tot slot: het programma zoals hier gepresenteerd doet geen uitspraak over de vorm. LOB kan als project of als apart vak ingeroosterd worden maar het kan ook integraal onderdeel uitmaken van de vakken, leergebieden of beroepsgerichte programma's in de bovenbouw van het vmbo.

Tip voor het gebruik

Dit schema kan bijvoorbeeld centraal staan tijdens een werkbijeenkomst om de inhoud van het LOB-programma voor uw eigen school te bepalen. Nadat u een toelichting heeft gegeven op het schema kunnen de volgende vragen leidend zijn:

1. In hoeverre past wat onder 'wat doet de school' staat bij uw situatie?
2. In hoeverre past wat onder 'wat doet de leerling' staat bij uw situatie?
3. Welke rollen en taken passen bij uw programma voor LOB?

Doorlopend programma voor LOB in bb en kb. Wat doet de school? (Deel 1)

Doorlopend programma voor LOB in bb en kb. Wat doet de school? (Deel 1)						
Visie	Het doel van LOB is dat leerlingen <i>leren</i> kiezen en het keuzeproces leren doorgronden, om zo voorbereid te zijn op een leven waarin steeds weer keuzes voor opleiding en arbeid gemaakt moeten worden. Centraal in het LOB-proces staat het ontwikkelen van loopbaancompetenties: capaciteitenreflectie (Wat kan ik?), motievenreflectie (Wat wil ik?), werkexploratie (Hoe kan mijn werk eruit zien? Waar voel ik me op mijn plaats?), loopbaansturing (Hoe maak ik de juiste keuzes?) en netwerken (Wie heb ik daarbij nodig?). De ontwikkeling van loopbaancompetenties wordt gestimuleerd in een leeromgeving die leerlingen in contact brengt met de praktijk, waarin leerlingen keuzes kunnen maken en waarin reflectie plaatsvindt op de keuzes en de ervaringen door met leerlingen daarover in gesprek te gaan. Met hoofd, hart en handen ervaren en doorlopen leerlingen het keuzeproces.					
	Onderbouw/bovenbouw	Onderbouw		Bovenbouw		
	Leerjaar	Vmbo leerjaar 1	Vmbo leerjaar 2	Vmbo leerjaar 3	Vmbo leerjaar 4	Mbo
	Belangrijke keuzemomenten		Sectorkeuze/vakkenpakket		Opleidingskeuze	
Accent op	Zelfexploratie	Zelfexploratie Sectororiëntatie	Zelfexploratie (Sectororiëntatie bij intersectoraal) Beroeporiëntatie (Opleidingsoriëntatie)	Zelfexploratie Beroeporiëntatie Opleidingsoriëntatie	Diplomering voor- en toeleiding naar de arbeidsmarkt of vervolgopleiding	
Wat doet de school?	Doel	De school stelt zich ten doel dat: <ul style="list-style-type: none"> de leerling zicht krijgt op zijn eigen talenten en mogelijkheden, al of niet gekoppeld aan beroepscontexten en antwoord kan geven op vragen als: <ul style="list-style-type: none"> - Wie ben ik? - Wat kan ik? - Wat wil ik? 	De school stelt zich ten doel dat: <ul style="list-style-type: none"> de leerling - op neutrale wijze - ervaringen opdoet in de vier sectoren en kan vertellen welke sector bij hem/haar past. 	De school stelt zich ten doel dat: <ul style="list-style-type: none"> de leerling betekenisvolle praktijkervaringen opdoet. In verschillende werkvelden van de (verschillende) sector(en) en de voor- en nadelen ontdekt. De leerling leert de ervaringen te verbinden met de eigen wensen, waarden en mogelijkheden. 	De school stelt zich ten doel dat: <ul style="list-style-type: none"> de leerling door kennis en ervaring in de verschillende sectoren met beroepen en door ervaringen met opleidingen een keuze kan maken voor een opleiding of voor een opleidingsdomein in het mbo. 	De ontvangende school stelt zich ten doel dat: <ul style="list-style-type: none"> de leerling geïnformeerd en gemotiveerd een startkwalificatie behaalt.
	Activiteiten gericht op: <ul style="list-style-type: none"> realisatie evaluatie 	De school: <ul style="list-style-type: none"> heeft een jaarplanning met een rooster waarin LOB-activiteiten structureel zijn opgenomen in leerjaar 1; heeft een LOB-leerplan voor leerjaar 1 gericht op zelfexploratie; evalueert het LOB-programma en inschrijvingen van leerjaar 1. 	De school: <ul style="list-style-type: none"> heeft een jaarplanning met een rooster waarin LOB-activiteiten structureel zijn opgenomen in leerjaar 2; heeft een LOB-leerplan voor leerjaar 2, gericht op zelfexploratie en sectororiëntatie; organiseert individuele reflectiegesprekken; evalueert het LOB-programma. 	De school: <ul style="list-style-type: none"> heeft een jaarplanning met een rooster waarin LOB-activiteiten structureel zijn opgenomen in leerjaar 3; heeft een leerplan voor leerjaar 3, gericht op zelfexploratie, sectorkeuze, beroeporiëntatie en eventueel opleidingsoriëntatie; organiseert individuele reflectiegesprekken; evalueert het LOB-programma en de sectorkeuzes. 	De school: <ul style="list-style-type: none"> heeft een jaarplanning met een rooster waarin LOB-activiteiten structureel zijn opgenomen in leerjaar 4; heeft een leerplan voor leerjaar 4 gericht op zelfexploratie, beroepsoriëntatie en opleidingsoriëntatie; organiseert individuele reflectiegesprekken; evalueert het LOB-programma en de inschrijvingen voor de vervolgopleiding. 	De ontvangende school: <ul style="list-style-type: none"> evalueert de resultaten van leerlingen met de toeleverende school.
	Activiteiten gericht op: <ul style="list-style-type: none"> ouderparticipatie 	De school: <ul style="list-style-type: none"> brengt het belang van LOB onder de aandacht van ouders. 	De school: <ul style="list-style-type: none"> betrekt ouders bij LOB-activiteiten; organiseert docent-leerling-ouder gesprekken; brengt het keuzeproces onder de aandacht van ouders; brengt het belang van 'praten met kind(eren)' over ervaringen en gebeurtenissen in het kader van het keuzeproces onder de aandacht. 	De school: <ul style="list-style-type: none"> betrekt ouders bij LOB-activiteiten (als rolmodel, coach, stagebegeleider, gastspreker); organiseert docent-, leerling- en ouder gesprekken; organiseert ouderavonden waarop leerlingen resultaten van LOB-activiteiten presenteren. 	De school: <ul style="list-style-type: none"> betrekt ouders bij LOB-activiteiten (als rolmodel, coach, stagebegeleider, gastspreker); informeert ouders over vervolgopleidingen; wijst op het belang samen met het kind de open dagen te bezoeken en over de ervaring te spreken; organiseert docent-, leerling-ouder gesprekken; organiseert ouderavonden waarop leerlingen resultaten van LOB-activiteiten presenteren. 	De ontvangende school: <ul style="list-style-type: none"> informeert ouders en leerlingen objectief over de inhoud en de werkwijze op de opleiding; informeert ouders en leerlingen objectief over de toekomstmogelijkheden; informeert ouders en leerlingen objectief over de doorstroommogelijkheden.

Doorlopend programma voor LOB in bb en kb. Wat doet de leerling? Deel 1 (vervolg)

Doorlopend programma voor LOB in bb en kb. Wat doet de leerling? Deel 1 (vervolg)						
Wat doet de leerling?	Visie Het doel van LOB is dat leerlingen <i>leren</i> kiezen en het keuzeproces leren doorgronden, om zo voorbereid te zijn op een leven waarin steeds weer keuzes voor opleiding en arbeid gemaakt moeten worden. Centraal in het LOB-proces staat het ontwikkelen van loopbaancompetenties: capaciteitenreflectie (Wat kan ik?), motievenreflectie (Wat wil ik?), werkexploratie (Hoe kan mijn werk eruit zien? Waar voel ik me op mijn plaats?), loopbaansturing (Hoe maak ik de juiste keuzes?) en netwerken (Wie heb ik daarbij nodig?). De ontwikkeling van loopbaancompetenties wordt gestimuleerd in een leeromgeving die leerlingen in contact brengt met de praktijk, waarin leerlingen keuzes kunnen maken en waarin reflectie plaatsvindt op de keuzes en de ervaringen door met leerlingen daarover in gesprek te gaan. Met hoofd, hart en handen ervaren en doorlopen leerlingen het keuzeproces.					
	Onderbouw/bovenbouw	Onderbouw		Bovenbouw		
	Leerjaar	Vmbo leerjaar 1	Vmbo leerjaar 2	Vmbo leerjaar 3	Vmbo leerjaar 4	Mbo
	Belangrijke keuzemomenten		Sectorkeuze/vakkenpakket		Opleidingskeuze	
	Accent op	Zelfexploratie	Zelfexploratie Sectororiëntatie	Zelfexploratie (Sectororiëntatie bij intersectoraal) Beroeporiëntatie (Opleidingsoriëntatie)	Zelfexploratie Beroeporiëntatie Opleidingsoriëntatie	Diplomering voor- en toeleiding naar de arbeidsmarkt of vervolgopleiding
	Activiteiten gericht op: <ul style="list-style-type: none"> • HANDEN: ervaren en voelen • HART: invoelen en voorstellen • HOOFD: reflecteren, analyseren en concluderen 	De leerling: <ul style="list-style-type: none"> • voelt wie hij is en wat hij kan; • droomt over zijn toekomst; • praat met anderen over zijn toekomstdromen; • onderzoekt de mogelijkheden voor zichzelf; • spreekt met anderen over zijn wensen en ambities; • houdt zijn ontwikkeling in een portfolio bij. 	De leerling: <ul style="list-style-type: none"> • ervaart de vier sectoren 'aan den lijve'; • bedenkt hoe het is om in de sectoren te werken; • praat met anderen (volwassenen en medeleerlingen) over zijn ervaringen in de sectoren; • verbindt de ervaring met zijn eigen wensen en mogelijkheden en maakt een sectorkeuze; • houdt zijn ontwikkeling in een portfolio bij. 	De leerling: <ul style="list-style-type: none"> • ervaart en onderzoekt de verschillende werkvelden binnen de sector(en) 'aan den lijve' en verkent daarin de voor- en nadelen; • stelt zich voor hoe het is om in de betreffende werkvelden te werken; • geeft met anderen betekenis aan. zijn ervaringen; • legt verbanden tussen zijn ervaringen en zijn mogelijkheden en wensen; • trekt een conclusie; • houdt zijn ontwikkeling in een portfolio bij. 	De leerling: <ul style="list-style-type: none"> • kijkt rond in verschillende mbo-opleidingen en ervaart enkele opleidingen door middel van een proefstudietraject; • schat in of de opleiding bij hem past; • spreekt met anderen over zijn ervaringen; • trekt een conclusie door verbanden te leggen tussen zijn mogelijkheden en zijn wensen; • houdt zijn ontwikkeling in een portfolio bij. 	De mbo-deelnemer: <ul style="list-style-type: none"> • leert en loopt stage binnen zijn beroepsopleiding; • verkent werkvelden binnen zijn opleidingskeuze; • onderzoekt of hij/zij verder wil studeren; • behaalt zijn startkwalificatie.

Doorlopend programma voor LOB in bb en kb. Wat zijn de taken? (Deel 2)

Wat doet de LOB coördinator of decaan?	<p>Activiteiten gericht op:</p> <ul style="list-style-type: none"> • leerplanontwikkeling • coördinatie • professionalisering • ondersteuning 	<p>De LOB coördinator of decaan:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ ontwikkelt visie, stelt een LOB-beleidsplan op en zorgt voor draagvlak in de school; ☐ kent de aansluitingsproblematiek: basisonderwijs – vmbo en vmbo – mbo; ☐ evalueert en actualiseert het LOB-leerplan met betrokkenen (ontwikkelen en bijstellen); ☐ ondersteunt en instrueert docenten/mentoren bij de uitvoering van het LOB-leerplan; ☐ overlegt met directie over de inhoud en de voortgang van het LOB-leerplan; ☐ overlegt met directie over scholingsprogramma's voor collega's; ☐ ondersteunt leerlingen met opleidingsvragen en verwijst, zo nodig, leerlingen door naar externe loopbaanadviseurs; ☐ coördineert buitenschoolse activiteiten zoals excursies, stages en bezoeken aan vervolgopleidingen; ☐ coördineert de warme overdracht tussen mentoren en vervolgopleidingen; ☐ analyseert, evalueert en rapporteert de doorstroom van (oud) leerlingen naar het vervolgonderwijs; ☐ onderhoudt externe contacten; ☐ onderhoudt de eigen expertise; ☐ geeft voorlichting aan leerlingen en ouders. <p>Kortom: geeft leiding aan de uitvoering van het LOB-programma en is eindverantwoordelijk.</p>
Wat doet de LOB-docent/mentor/loopbaanbegeleider?	<p>Activiteiten gericht op:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uitvoering • begeleiding • evaluatie 	<p>De docent in de rol van mentor of loopbaanbegeleider:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ ziet het nut en de waarde in van LOB; ☐ voert het LOB-programma uit; ☐ laat leerlingen talenten en mogelijkheden ontdekken; ☐ stimuleert leerlingen de beroepspraktijk te ontdekken; ☐ stimuleert leerlingen de opleidingspraktijk te ontdekken; ☐ begeleidt leerlingen bij loopbaanvragen; ☐ reflecteert met leerlingen op hun ervaringen en hanteert daarbij verschillende werkvormen; ☐ voert met leerlingen (individueel) loopbaanreflectiegesprekken; ☐ organiseert groepsgesprekken waarin de leerlingen vertellen over opgedane ervaringen; ☐ ondersteunt leerlingen bij het gebruik van een portfolio; ☐ kent zijn/haar leerlingen; ☐ assisteert bij buitenschoolse activiteiten zoals excursies, stages en proefstudeeractiviteiten; ☐ evalueert en actualiseert het LOB-programma met collega's (ontwikkelen en bijstellen); ☐ kent het mbo en heeft zicht op mogelijkheden in het mbo; ☐ is op de hoogte van de aansluitingsproblematiek; ☐ stimuleert de naadloze aansluiting naar mbo.
Wat doet de vakdocent?	<p>Activiteiten gericht op:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uitvoering • begeleiding • evaluatie 	<p>De vakdocent:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ ziet het nut en de waarde in van LOB; ☐ legt vanuit zijn/haar vak een relatie met beroepen en opleidingen: de echte beroepspraktijk; ☐ ontwikkelt voor zijn/haar vak opdrachten waarin leerlingen in contact komen met de beroeps- en opleidingspraktijk; ☐ reflecteert met leerlingen op hun ervaringen en hanteert daarbij verschillende werkvormen; ☐ evalueert en actualiseert de LOB-activiteiten in het eigen vakprogramma (ontwikkelen en bijstellen); ☐ deelt zijn/haar ervaringen met collega's.
Wat doen de ouders?	<p>Activiteiten gericht op:</p> <ul style="list-style-type: none"> • begeleiding 	<p>De ouder(s)/verzorger(s):</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ stimuleren hun zoon/dochter informatiebijeenkomsten en open dagen te bezoeken; ☐ bezoeken ouderavonden over het keuzeproces; ☐ nemen deel aan docent- en leerlinggesprekken voor de belangrijke keuzemomenten in de schoolloopbaan; ☐ praten met hun zoon/dochter over zijn/haar interesse, mogelijkheden, capaciteiten en ambities; ☐ stimuleren zoon/dochter zich te oriënteren en een keuze te maken voor een passende vervolgopleiding.

